

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

MORAAL ZONDER RELIGIE

Men hoort weleens de mening verkondigen, dat vergripen tegen wet en zeden en de al of niet vermeende toeneming daarvan het gevolg zouden zijn van een verminderde binding met de kerk. Meer dan een bewering is dit niet, en voor wie iets weet omtrent de zedelijkheid in tijden, toen er van onkerkelijkheid in Europa nog geen sprake was, is ze ook onhoudbaar.

Ik wil hiermee niet zeggen, dat er geen verband bestaat tussen religie en moraal. Onder moraal te verstaan de in een maatschappij geldende regels omtrent het gedrag. De tien geboden, door Joden en Christenen beiden toegeschreven aan een openbaring Gods, zijn een duidelijk voorbeeld van genoemde band. En Jezus predikte bij zijn vernieuwde religie ook een nieuwe moraal, welke kort is samengevat in: Heb Uw naasten lief als Uzelven. Ook in andere religies bestaat een verbinding met wat door de belijders ervan als de ware zedelijkheid moet worden beschouwd. De regels lopen bij verschillende volken in vrij hoge mate uiteen, al bestaat er zeker ook overeenkomst. Als voorbeeld van de laatste noem ik het gebod: Gij zult niet doden. Weliswaar soms met de beperking, dat dit speciaal geldt tegenover leden van de eigen gemeenschap. Een vreemdeling doden is bij tal van volken minder erg, en wordt soms verdienstelijk geacht; in tijd van oorlog kan men er in onze cultuurkring een militaire orde mee verdienen. Het gebod: Gij zult niet stelen, is eveneens zeer verbreid, al zijn er nuances, waarop ik hier niet kan ingaan.

Maar in betrekking tot het seksuele leven loopt de moraal sterk uiteen. Alle volken zonder uitzondering kennen het huwelijk, maar de vormen verschillen aanmerkelijk. Terwijl in onze maatschappij een huwelijk anders dan tussen één man en één vrouw onzedelijk wordt geacht en zelfs bij de wet strafbaar is gesteld, zijn er tal van volken, die polygame huwelijken, gewoonlijk van één man met meer vrouwen, zelden andersom, niet alleen geoorloofd, maar benijdenswaardig vinden.

Bovendien wordt gewoonlijk echtbreuk van de vrouw veel ernstiger genomen dan die van de man. Hier raak ik reeds de moraliteit, dat wil zeggen de mate, waarin men zich aan de geldende moraal houdt.

Bij vele zogenaamde natuurvölker wordt overtreding van de moraal niet alleen afkeurenswaardig geacht, maar men gelooft, dat bovennatuurlijke machten erdoor in werking zullen treden, waardoor de betrokkenen, en ook wel de hele gemeenschap, worden gestraft. Onder die machten behoren geesten en de zielen der voorouders, van wie men zich afhankelijk voelt en die men tracht te bevredigen. Zij zijn het voorwerp van een primitieve religie. Het geloof in hun strafrend optreden biedt een duidelijk geval van verband tussen religie en moraal. Ook de oorsprong van die moraal wordt meestal aan die machten toegeschreven.

Hoge ontwikkelde godsdiensten: hindoeïsme, boeddhisme, christendom en islam, vertonen het verband nog duidelijker. De orthodoxe belijders van deze religies zijn ervan overtuigd, dat geloof en moraal beide van hogerhand zijn geopenbaard. Degenen, die zich aan deze moraal houden, bevorderen niet alleen het geluk op aarde, ze worden ook in het hiernamaals beloond, hetzij met persoonlijke gelukzaligheid, hetzij door wedergeboorten in een volmaakter staat en een uiteindelijk opgaan in de wereldziel. En zoals de goeden een beloning wacht, zo wordt de immorelen een bovennatuurlijke straf in uitzicht gesteld. De al of niet waarschijnlijkheid van bovennatuurlijke openbaringen laat ik rusten. Wel is de uitspraak gerechtvaardigd, dat de bovennatuurlijke oorsprong van de moraal der natuurvölker uitgesloten moet worden geacht. Een halve eeuw geleden begon de Oostenrijkse professor Pater Wilhelm Schmidt een reeks van geschriften, waarin hij bepleitte, dat er reeds in overoude tijden een zogenaamde oeropenbaring had plaatsgevonden, waarvan hij de sporen nog bij de meest primitieve volken meende te ontdekken. Maar sedert na zijn overlijden ook zijn eigen leerlingen zijn kronkelredeneringen

niet meer aanvaarden, mag men de stelling van de oeropenbaring dood en begraven achten.

Hoe komen de primitieve volken dan aan een moraal?

Het is een niet te weerspreken feit, dat elke samenleving een aantal regels omtrent het gedrag tegenover de naasten moet formuleren. Indien er geen normen bestonden, waaraan de leden zich tenminste in het algemeen houden, zou er een chaos ontstaan, die de groep volledig zou oplossen. In elke maatschappij moeten de individuen hun drijfven en begeerten intomen om zelf niet in voortdurend gevaar te verkeren.

De onderstelling ligt voor de hand, dat gedragsregels reeds in de meest primitieve stammen uit noodzaak zijn geboren. En ook, dat de ouden van zo'n stam, op wie de handhaving ervan rustte, behoefte hebben gevoeld, hieraan kracht bij te zetten door bovennatuurlijke machten te hulp te roepen.

De vrees voor die machten is in die eenvoudige culturen zeer levendig. Betekent dit nu, dat ze in een mate worden ontzien, die overtredingen van de aan hen toegeschreven

voorschriften verhinderen?

Dit betekent het *niet*. Overtredingen van de moraal komen veelvuldig voor, evenals trouwens in onze cultuur. Een feit is, dat de menigvuldigheid toeneemt, als individuen los raken uit hun milieu en dus niet meer onder controle staan van de ouderen.

Hoe staat het in dit opzicht in de meer ontwikkelde maatschappijen, waar de moraal minstens even nauw verbonden is met de religie? Ook daar vinden we een moraliteit, die ver van de volmaaktheid verwijderd blijft. Noch het uitzicht op eeuwig zieleheil, noch dat op eeuwige hellepijn of wedergeboorten in lagere wezens heeft ooit een moreel gave samenleving doen ontstaan. Zo heel verwonderlijk is dit niet. Wie de aardse straf trotseert, hoe afschuwelijk deze in verschillende tijden mocht zijn, zal zich evenmin laten afschrikken door straffen in het hiernamaals, waarvan de voorstelling toch altijd wel min of meer vaag zal zijn. Waarbij nog komt, dat vertoon van al of niet oprecht berouw de hoop op vergiffenis kan wekken, terwijl de aardse rechter zich daardoor niet van straffen laat afbrengen.

Niet voor U

De eerste voorbereidingen voor de kwitanties worden nu getroffen

Hoe meer abonnees per giro hebben betaald des te minder werk brengt dit voor ons mee en ook minder kosten voor U.

Doe het nu even. U weet het: „f 4,— op postrekening 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring.”

Op 30 januari gaan de kwitanties uit. Toch niet voor U?

„Ik heb de gerechtigheid gekozen om de aarde trouw te blijven. Ik geloof nog steeds dat deze wereld geen hogere zin heeft. Maar ik weet, dat *tets* daarin een zin heeft, en dat is de mens, omdat hij het enige wezen is dat zulk een zin verlangt.”

Camus.

... Want mij verleiden de vergissingen in de wereldse zaken noch tot lachen, noch tot wenen maar integendeel tot filosoferen en tot een beter nagaan van de menselijke natuur.

Spinoza.

Denk veel over jezelf. Praat vooral veel over jezelf. Gebruik het woordje „Ik” zoveel mogelijk. Vergelijk jezelf voortdurend met anderen. Luister graag, naar wat de mensen van je zeggen. Verwacht veel waardering van anderen. Zorg dat je het zelf vooral zo goed mogelijk hebt. Probeer zoveel mogelijk aan je plichten te ontkomen. Doe zo weinig mogelijk voor anderen. Heb jezelf boven alles lief. Wees zelfzuchtig. Dit recept werkt onfeilbaar, als men ongelukkig wil zijn!

Uit „ACTION”

„Wie durft beweren, dat *hij* alleen de waarheid kent en dat anderen haar niet kennen of zelfs moedwillig verwerpen? Dat *hij* alleen het recht aan zijn zijde heeft en anderen ongelijk hebben? In elke mening steekt een stuk waarheid, iedereen heeft tot op zekere hoogte gelijk, niemand heeft het recht een ander *zijn* opvatting der waarheid op te dringen.”

Radhakrishman (filosoof en vice-president van India)

Stort Uw jubileumbijdrage op postrekening 6168 van de Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme te Amersfoort.

Zo laat zich ook verstaan, dat in onze vrome middeleeuwen de zonde minstens even welig tierde als thans, waarschijnlijk ook openlijker. In onze dagen, waarin wordt geweeklaagd over zedelijk verval, is een minister, die de geldende seksuele normen overtreedt, genoodzaakt ontslag te nemen — in de late middeleeuwen was het niet ongevoen, dat zich onder de hoogste geestelijken gevallen voordeden van zulke overtredingen zonder dat dit hun positie schokte. Ook kwam het voor, dat Duitse bisschoppen inkomsten trokken uit inrichtingen van een soort, waartegen de Amsterdamse justitie thans een lange strijd voert. Men vatte het vermelden hiervan niet op als een zijdelingse aanval op de katholieke kerk. Deze verschijnselen moet men zien binnen de in die tijden heersende sfeer, toen inrichtingen van ontucht door vorsten en steden openlijk werden verpacht en door vorsten met hun gevolg ook openlijk werden bezocht. Er waren ook in geestelijke ambten tal van personen doorgedrongen, wier allure slecht met hun waardigheid strookte. Dit is later anders geworden. Maar de constatering toont duidelijk, dat de religie, ook als haar belijders in de openbaring van de ermee verbonden moraal geloven, onmachtig is, de moraliteit in overwegende mate te beïnvloeden.

De bewering, dat het geloof een waarborg is voor het zedelijk leven, en dat vervreemding van de kerk de moraliteit doet afnemen, houdt tegenover de historie geen stand.

Behalve op de onvolmaaktheid van de moraliteit in kringen van allerlei levensbeschouwing, dus ook van religieuze mensen, mag de vinger worden gelegd op het belangrijke verschijnsel, dat onder de aanhangers van het geloof in een geopenbaarde moraal de morele opvattingen zich in de loop der tijden wijzigen. Paulus spoorde de slaven aan tot gehoorzaamheid aan hun meesters, verschillende kerkvaders hebben het goede recht van de slavernij bepleit met bijbelse argumenten, en zo deden vele Amerikanen nog in de 19e eeuw. Thans wordt slavernij algemeen veroordeeld. Men vergelijk ook de vroegere

opvattingen omtrent armoede en kerkelijke liefdadigheid met de huidige, ook in kerkelijke kringen levende, denkbeelden omtrent de rechten der minder bedeelden. Wat daarvan is neergelegd in sociale wetten, zou in de 19e eeuw verbazing, en in sommige kringen zelfs verontwaardiging hebben gewekt. Tal van mensen, die niet geloven in een goddelijke sanctie van de moraal, verschillen niet aanwijsbaar in moraliteit met anderen. We weten, dat het zedelijk gedrag in hoge mate afhankelijk is van de sociale omstandigheden en eveneens van de individuele aanleg, vooral wat betreft het vermogen zich te verplaatsen in de toestand van de medemensen.

In het humanisme komt de idee tot uiting, dat de normale mens in staat is, een moraal te scheppen, die een grondslag biedt voor een goede verstandhouding met zijn medemensen. Het mag hier worden aangestipt, dat de katholieke kerk, hoewel de hoogste waarde toekennend aan de goddelijke openbaring, dit menselijk vermogen niet ontkent. Het aannemen van dit vermogen verklaart gedeeltelijk, waardoor de moraal in veranderde sociale omstandigheden wordt gewijzigd. Het geloof in een vaststaande geopenbaarde moraal eist daarentegen een herhaalde nieuwe interpretatie van eenzelfde regel.

Het is ook moeilijk in te zien, in welk opzicht het geloof in de goddelijke openbaring van de moraal van hoger gehalte zou zijn dan het geloof en het vertrouwen in de aanleg van de mens. Ook dit is een geloof, en de langzame wording van die aanleg is niet minder een mysterie dan een goddelijke openbaring.

Er is geen enkele aanwijzing, dat de moraal en de moraliteit van humanisten van lager gehalte zou zijn dan van gelovige christenen, evenmin als het tegengestelde.

Van humanistische zijde is dit laatste bij mijn weten nooit beweerd. Misschien komt de tijd nog eens dat lichtvaardige beweringen van kerkeraden omtrent deze materie verstommen. Men moet de hoop nooit te vroeg opgeven.

Prof. dr. J. J. Fahrenfort

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

Als U nu bestelt kunt U profiteren van de lage prijs van f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

lezingen voor de radio

zo. 5 febr. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. L. G. van der Wal: „En wat zegt een humanist daarvan?”

di. 7 febr. AVRO 16.00 uur: Dr. J. P. v. Praag: „Mensen van deze tijd”.

zo. 12 febr. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. G. Stuiveling: „15 jaar georganiseerd humanisme”.

zo. 19 febr. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bonger: onderwerp nog onbekend.

zo. 26 febr. VARA 9.45 uur: Dr. G. W. Huygens: „In het teken van het boek”.

zo. 5 mrt. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. Libbe van der Wal: „En wat zegt een humanist daarvan?”

Naar ik hoop heeft het opschrift boven dit stukje u al aan het denken gezet. Dat was tenminste de bedoeling. Ik moet namelijk een dringend beroep op u doen uw wekelijkse gewoonten even te wijzigen. Dus niet als anders met veel inspanning en nadenken de eerste bladzijden lezen en dan maar even de laatste pagina afflodderen. Neen, deze week geeft dit stuk u een extra inspanning te verwerken. Dit stuk heet en is verward en onthoud vooral goed: eerst eenenzestig en daarna achtenzestig. Eenenzestig, achtenzestig. En nu maar weer verder lezen.

U bent jarig. Uw wederhelft zal er wat van maken. Zij wil eens heel bijzonder voor de dag komen. Zij gaat bij familie, vrienden en kennissen langs met intekenlijsten. „Verzoeke geen bloemen”, zegt zij opgewekt, „we zullen hem deze keer iets héél moois geven”. Om dit doel te bereiken heeft ze een bijzondere attractie bedacht. Iedereen moet zo veel centen, stuivers, dubbeltjes, kwartjes, guldens of rijksdaalders geven als gij jaren telt. Als gij dus, pak weg 60 jaar wordt zal uw beste vrienden f 0,60 geven of f 150,— naar gelang van zijn draagkracht en genegenheid. Als uw sociale actieradius van enige betekenis is, kan zo’n inzameling aardig oplopen. Gij weet intussen van de prins geen kwaad en als gij een normaal mens zijt, zult gij niet veel aan die verjaardag denken, want als de zes tientallen zijn afgesloten is uw jeugd definitief voorbij en voor de gemiddelde mens is dat geen prettige gedachte, die dus met man en macht verdrongen wordt.

En als gij aan het komende feest denkt zult gij wellicht menen, dat gij een dure nepbalpunte krijgt of lekkere warme oorkleppen of een broekenpers of iets dergelijks.

Maar uw inzamelende wederhelft weet iets veel aardigers. Zij weet, dat al zulke snuisterijen er toch wel komen of ongebruikt in een hoek zouden blijven liggen. Zij weet ook, dat gij veel beter zijt dan gij zelf wel wist. Dat uw hoogste vreugde is anderen gelukkig te zien. Dat gij in het bijzonder uw levensgezellin graag fraai en opgewekt door het leven ziet gaan, want dan snijdt het mes aan twee kanten: Zij is gelukkig en hij heeft iets aardigs om tegen aan te kijken.

En na rijp beraad besluit zij u te schenken: a. een driekwart manteltje van blauw zeehondenvet; b. zo’n hoge bontachtige muts, waarmee iedere vrouw er tegenwoordig uitziet als een Tartaar, die door het ijzeren gordijn is gevlucht; c. een beauty-case vol met potten met oliën en vetten om de reeds wat verstrakkende huid te kunnen stucadoren, in- en uitsmeren, bijkleuren en opgeuren, zodat gij op het allereerste gezicht de indruk maakt van een wat rijpe twen. En waarmee zou zij een zestiger meer kunnen plezieren?

En nu keren wij weer terug tot ons uitgangspunt. U weet het nog: eenenzestig achtenzestig. Het tussenvoegsel over uw verjaardag heeft de betekenis van een parabel, een gelijkenis. 6168.

Vindt gij, dat uw vrouw wèlgedaan heeft?

Ja of neen? Heeft zij uw vrienden en kennissen niet bezwendeld? Had ze moeten zeggen, dat zij al die muntstukken wilde besteden voor haar blue seal? Vindt gij de handwijze van de liefhebbende echtgenote helemaal in de haak?

Misschien zegt gij: „Neen”.

Dan hebt u het mis, want de room van de natie zegt, dat dit de hoogste vorm van cadeautjes geven is.

Wat is namelijk het geval? (En nu komen we dan tot de zaak).

U weet, dat het Humanistisch Verbond half februari 1961 15 jaar bestaat. Bij een dergelijke gebeurtenis past een cadeau. De Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme wil daarvoor zorgen. Zij is zoals de naam aanduidt, praktisch en gaat een inzamelingsactie organiseren. Een bliksemactie. Het moet allemaal gauw afgelopen zijn. Het Steunfonds zegt kort en goed: „Allemaal even een girootje van f 15,— gulden en de zaak is, huiselijk gezegd, gepiept.” Er zal misschien hier of daar iemand zijn, die niet dadelijk vijftien guldens voor het goede doel over heeft. Dat is dan niet erg, zo iemand kan met iets minder toe. En hier en daar is ook wel weer iemand, die niet op een kleinigheid behoeft te kijken en per ongeluk een nul te veel invult. In het briefje, waarin ik over dit plan gepolst ben, staat, dat het bijzonder aardig zou zijn, wanneer we gemiddeld per lid evenveel guldens zouden ontvangen als het Verbond jaren telt. Dat kan ik me voorstellen.

Enfin, het hele bedrag wordt dan aan het jarige Humanistische Verbond ten geschenke gedaan. En als het Steunfonds dan weer eens wat nodig heeft ... wij zijn toch vrienden onder mekaar, nieuwaar? (Even repeteren: giro: 6168).

Ik zou zeggen: „Doe het nou maar even, zo’n werk is het niet”. En voor het geval mijn woord onvoldoende gezag heeft, deel ik u mee, dat het Steunfonds zich verzekerd weet van de aanbeveling van mej. mr. E. Ribbius Peletier, Staatsraad, mej. mr. M. Tjeenk Wilink, Eerste-Kamerlid en opper-maatschappelijk werker, Sidney J. van den Bergh, kapitein van de nijverheid, mr. A. A. L. F. van Dulleman, magistraat, D. W. van Hattem, oud-voorzitter van de Metaalbedrijfsbond, openbreker van professie, dr. S. L. Mansholt, die ons vanuit Brussel zijn aanmoedigende groeten zendt, ir. A. Paulen, die reeds in 1925 vooraanliep, mr. A. Stempels, een collega-stukjesschrijver, mr. H. B. J. Waslander, die ons aller sociale verzekering verzorgt en prof. dr. F. Zernike, nobelprijswinnaar, die iets moeilijks met microscopen doet en alleen aan het eind staat, omdat zijn naam met een z begint. En als u nu nog niet onmiddellijk een girobiljet invult (6168) dan kan ik het ook niet helpen.

Tenslotte:

6168 6168 eenenzestig achtenzestig 6168 6168

H. H.

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.